

Опарін В.М.,

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри фінансів
ДВНЗ “Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана”

Поляков М.Й.,

головний спеціаліст відділу
бюджетного фінансування та платежів
Фінансового управління Національної комісії
з питань регулювання зв'язку України

ПРОБЛЕМИ Й ПЕРСПЕКТИВИ ФІНАНСУВАННЯ РОЗВИТКУ ГАЛУЗІ ЗВ'ЯЗКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ

Розглянуто основні проблеми й перспективи фінансування розвитку галузі зв'язку України. Прیدілено увагу причинам зниження доходів серед галузей національної економіки, зокрема зв'язку. Охарактеризовано проблемні питання інвестиційних проєктів, які потребують конверсії радіочастотного ресурсу в Україні. Розглянуто перевагу розвитку галузі зв'язку в умовах світової економічної кризи.

The article considers the basic problems and prospects of financing communications development in Ukraine. Attention is given to reasons of falling profits volumes of the national economy, in particular communications. The author determines problems of investment projects which need conversion of radio frequency resource in Ukraine. Also described are the strong sides of connections development in the conditions of world economic crisis.

Поширення рецесійних процесів, які сформувалися в українській економіці під впливом кумулятивного ефекту світової економічної кризи, вкрай негативно позначилося на становищі реального сектору економіки України. Стан національної економіки початку 2009 року характеризується продовженням негативних тенденцій кінця 2008-го.

Активним негативним чинником, який зробив свій внесок у дестабілізацію економічної ситуації, стало наростання політичної кризи восени 2008 року¹. Коли прояви світової фінансової кризи потребували оперативних узгоджених фахових рішень гілок влади, політична криза знижувала дієздатність останньої, посилювала песимізм суб'єктів ринку в оцінках перспектив розвитку кризових явищ, дезорганізуючи їхні дії в антикризовій сфері, підвищувала інфляційні очікування, зумовлювала подальше зниження інвестиційної привабливості економіки.

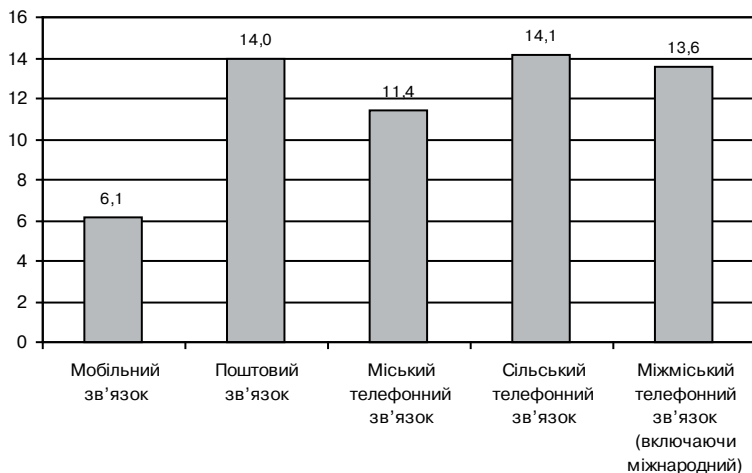
Можна констатувати, що накладання світової фінансової кризи на фазу посилення внутрішньої політичної кризи в Україні спричинило різке загострення структурних диспропорцій національної економіки, виявило недієздатність моделі економічного зростання, яка встановилася у попередні роки.

¹ Економічна криза в Україні: виміри, ризики, перспективи / За заг. ред. Я.А. Жаліла. — К.: ШСД, 2009. — 142 с.

Найбільших втрат зазнала промисловість: у I кварталі 2009 року обсяги промислового виробництва зменшилися на 31,9 % по відношенню до I кварталу 2008 року (проти 32,8 % у січні — лютому та 34,1 % у січні 2009-го по відношенню до відповідного періоду 2008 року).

Падіння промислового виробництва, наприклад, у Російській Федерації за січень 2009 року становило 16 %, що стало максимальним, починаючи з жовтня 1994 року² (падіння становило 18 %), що свідчить про високий рівень впливу світової економічної кризи на економіку України та інших держав СНД.

У I кварталі 2009 року доходи підприємств від надання послуг зв'язку зменшилися на 4,3 % по відношенню до I кварталу 2008 року (проти 1,9 % у січні 2009-го). Загальне зменшення доходів зв'язку в цей період сталося внаслідок зниження доходів від мобільного зв'язку на 6,1 %. Доходи від надання послуг поштового зв'язку зменшилися на 14 % (до 615,9 млн грн), доходи від надання послуг міського й сільського телефонного зв'язку — на 11,4 % і 14,1 % відповідно (до 942,8 і 64,6 млн грн), доходи від міжміського, включаючи міжнародний, телефонного зв'язку — на 13,6 % (до 1188,9 млн грн) (рис. 1).

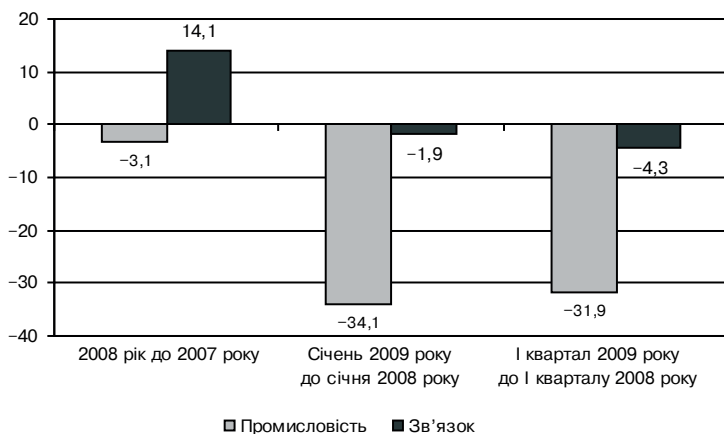

Джерело: офіційний веб-сайт Державного комітету статистики України. — <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Рис. 1. Динаміка зменшення доходу основних видів зв'язку України, %, I квартал 2009 року до I кварталу 2008 року

Падіння обсягів промислового виробництва за I квартал 2009 року по відношенню до I кварталу 2008 року в 7,4 раза випереджає зменшення доходів зв'язку за відповідний період та майже у 18 разів у січні 2009 року по відношенню до січня 2008 року, що свідчить про високу стійкість галузі зв'язку до впливу негативних рецесійних процесів (рис. 2).

² Федеральная служба государственной статистики. — <http://www.gks.ru>.

Джерело: офіційний веб-сайт Державного комітету статистики України. — <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Рис. 2. Темпи приросту (зниження) промисловості та зв'язку України, %

Теоретичні й методологічні основи державного фінансування економіки, управління інвестиційними ресурсами й ризиками суб'єктів господарювання досліджували відомі вітчизняні й зарубіжні науковці та практики, зокрема А. Гальчинський, В. Лагутін, І. Бланк, Л. Головко.

Проблемам розвитку зв'язку присвячено значну кількість наукових публікацій вітчизняних і зарубіжних авторів. Зокрема, у працях В. Орлова та О. Князевої описано проблеми організації та функціонування механізму фінансування галузей економіки. Разом із тим, виконані дослідження й розробки розглядають переважно економічні проблеми, а питання фінансування розвитку галузі донині комплексно не досліджувалися.

У галузі зв'язку України на сьогодні існує багато проблем, які потребують нагального розв'язання, зокрема:

1. Проведення конверсії радіочастот. Так, Кабінет Міністрів України розпорядженням від 05.12.2007 № 1090-р затвердив План першочергових заходів з проведення конверсії радіочастотного ресурсу України. Відповідно до цього плану Національна комісія з питань регулювання зв'язку України (НКРЗ) повинна розробити умови конкурсів на отримання ліцензій на користування радіочастотним ресурсом для впровадження радіотехнології “Цифровий стільниковий радіозв'язок IMT-2000 (UMTS)”. Стартова ціна національної ліцензії відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 22.02.2007 № 200 має становити 142,2 млн грн без урахування вартості самої конверсії. Компанії, які мають намір придбати таку ліцензію, повинні будуть узяти на себе зобов'язання спочатку сплатити вартість конверсії, а вже потім вартість ліцензії. У ході проведення конкурсу можливе підвищення ціни не менш ніж удвічі. Отже, надходження до держбюджету можуть становити близько 284,4 млн грн за ліцензію.

Проведення конкурсу прямо залежить від виконання заходів зазначеного плану, насамперед надання Міністерством оборони України обґрунтування витрат, пов'язаних із проведенням конверсії радіочастотного ресурсу в смузі 2000 МГц. Після отримання розрахунків щодо конверсії, наданих Міністерством оборони, НКРЗ має погодити обсяг коштів для фінансування заходів конверсії, що складаються з переводу спеціальних користувачів у інші частотні діапазони в разі, якщо заявлені витрати відомства відповідали вартості нового устаткування і його установки.

Затримка з боку військових може надовго відстрочити проведення конкурсів на ліцензування нових радіотехнологій. Основні претенденти на отримання ліцензії — оператори мобільного зв'язку “МТС-Україна”, “Київстар GSM”, “Астеліт” (торгова марка life:) і “Українські радіосистеми” (торгова марка Beeline).

Наприкінці лютого 2008 року Міністерство оборони України вкотре переглянуло розмір витрат на конверсію. Спочатку вони оцінювалися у трохи більше 200 млн грн (2005 рік), потім збільшилися до 254 млн (2006-й), далі — 300 млн (початок 2007-го), а наприкінці 2007-го становили вже близько 600 млн грн, що втричі перевищує показник 2005 року. У січні 2009-го Міністерство оборони оцінювало витрати на проведення радіочастотної конверсії вже більш ніж в 1 млрд грн. Водночас остаточні розрахунки вартості проведення конверсії військовими до травня 2009 року остаточно не обґрунтовано.

2. Скорочення видатків на розвиток галузі (як держави, так і приватних інвесторів). Обсяг капітальних інвестицій на розвиток галузі зв'язку у 2008 році становив близько 8 млрд грн, що на 36 % менше показника 2007 року³. Із них 84 % освоєно за рахунок власних коштів, 16 % — за кошти іноземних інвесторів і кредитів банків. Зниження темпів зростання інвестицій зумовлено зменшенням обсягів капітальних інвестицій операторів рухомого (мобільного) зв'язку, які практично завершили будівництво мережі GSM.

Наприклад, український стільниковий оператор “Астеліт” у 2008 році скоротив обсяг інвестицій у розвиток мережі порівняно з 2007-м на 24,4 %⁴. На початку 2008-го оператор планував інвестувати в розвиток 300 млн дол. США, однак восени 2008-го переглянув свої інвестиційні плани, скоротивши планові обсяги інвестування до 250 млн дол.

3. Неефективне управління державними підприємствами телекомунікаційної галузі. Зокрема, ВАТ “Укртелеком” досі не передано до сфери управління Міністерства транспорту та зв'язку України й перебуває у сфері управління Фонду державного майна України.

4. Невеликий розмір штрафів за порушення законодавства, що регулює надання послуг у сфері зв'язку (максимальний розмір штрафу не перевищує 20 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян).

³ Державна адміністрація зв'язку. — <http://www.stc.gov.ua>.

⁴ <http://www.tv.net.ua/mobile/3080-ukrainskijj-sotovyjji-operator-astelit-v-2008-g.html>.

5. Реальна насиченість ринку мобільного зв'язку України, про що свідчить значне уповільнення динаміки підключення нових абонентів. Ріст сукупної або-нентської бази за підсумками 2008 року практично припинився, що стало тенденцією, яка проявлялася в минулі роки: так, наприклад, у 2007 році ріст кількості абонентів мобільного зв'язку становив 13 % проти 63 % у 2005 році⁵.

6. Високий “бар’єр” входу на ринок телекомунікацій, зокрема через обмеженість радіочастотного ресурсу України.

7. Приховування коштів при ввезенні радіоелектронних засобів (зокрема, мобільних телефонів). Для подолання цього явища НКРЗ спільно з державним підприємством “Український державний центр радіочастот” (УДЦР) створили базу ІМЕІ мобільних телефонів⁶. Із 1 серпня 2009 року всі оператори мобільного зв'язку України підключатимуть до мереж лише ті мобільні телефони, номери ІМЕІ яких є в узагальненій базі даних. До 30 вересня поточного року всі українські оператори повинні надати УДЦР коди ІМЕІ всіх мобільних телефонів, які він обслуговує. У разі якщо код ІМЕІ в узагальненій базі відсутній, то при першому підключенні абоненту відправлятиметься смс із повідомленням про те, що коди ІМЕІ відсутні в узагальненій базі даних і через три місяці його буде відключено від мережі, якщо він не врегулює питання щодо його внесення.

Узагальнена база даних також передбачає створення “чорного списку” ІМЕІ номерів, до якого увійдуть ІМЕІ номери телефонів, які було викрадено або загублено. Запровадження узагальненої бази даних ІМЕІ номерів покладе край “сірому” імпорту мобільних телефонів, від якого, за різними оцінками, держбюджет втрачає 1—1,5 млрд грн щороку.

8. Низька конкурентоспроможність виробників вітчизняного обладнання.

9. Відсутність наукового обґрунтування зміни тарифів на універсальні послуги поштового зв'язку й загальнодоступні телекомунікаційні послуги (фіксований зв'язок). При підвищенні тарифів ураховується загальна прибутковість оператора без розподілу на доходність окремих послуг.

10. Відсутність ефективної взаємодії між Міністерством транспорту та зв'язку України, НКРЗ, Національною радою з питань телебачення і радіомовлення, Державною адміністрацією зв'язку, Фондом державного майна, Державним комітетом інформатизації України.

Що стосується падіння обсягів виробництва, то, на думку міністра економіки України Б. Данилишина, це пов'язано з дією ряду причин⁷, а саме:

— поглиблення світової фінансової кризи спричинило згортання виробництва в деяких країнах через істотне падіння попиту. Українські базові бюджетоутворюючі галузі є досить інтегрованими у світовий ринок, отже, високозалежними від

⁵ <http://www.iks-consulting.ru>.

⁶ <http://www.ucrf.gov.ua>.

⁷ Офіційний веб-сайт Міністерства економіки України. — <http://www.me.gov.ua>.

ситуації на зовнішніх ринках через свою експортоорієнтованість. Тому всі світові тенденції відображаються на динаміці внутрішнього виробництва;

— значна кількість підприємств хімічної й металургійної галузей не працювали або працювали на мінімальній потужності впродовж січня 2009-го через незначеність питання з газопостачанням;

— падіння виробництва у січні відносно грудня є щорічним сезонним явищем, враховуючи значну кількість святкових і вихідних днів;

— скорочення обсягів фінансування майже з усіх джерел (обмеження кредитування, установлення більш жорстких умов отримання кредитів, підвищення процентних ставок на кредити внаслідок погіршення ліквідності банківських установ) призвело до різкого звуження внутрішнього ринку, що спричинило зменшення виробництва в харчовій промисловості та у машинобудуванні (насамперед, автомобілебудуванні);

— курсова нестабільність наприкінці 2008 року. Істотна девальвація гривні призвела до зростання собівартості виробництва, яке використовує у проміжному споживанні матеріальні ресурси імпортного походження.

Вплив вищезазначених проблем на галузь зв'язку є мінімальним, що відкриває значні перспективи розвитку й надає такі переваги перед іншими галузями економіки:

1. Невисока матеріало- та енергоємність послуг зв'язку.
2. Невисока залежність від імпорту обладнання після початкового введення потужностей.

3. Швидкий оборот капіталу. Прагнучи зайняти вільні сегменти ринку телекомунікацій, компанії ризикнули здійснювати інвестиції у проекти, які створили новий географічний і культурний вимір для користувачів послуг зв'язку. Зокрема, створення сайтів MySpace та Facebook захопило у світ інтерактивного спілкування мільйони користувачів, а також дало можливість власнику Facebook⁸ — 23-річному американцю Марку Цукербергу у 2008 році потрапити на 785-те місце списку журналу Forbes⁹. Він був наймолодшим мільярдером світу, який самостійно заробив капітал у сфері телекомунікацій.

4. Просте спільне інвестування. Декільком операторам і підприємствам галузі зв'язку досить легко об'єднати свої зусилля навколо певного проекту.

5. Динамічність розвитку галузі.

6. Впровадження підприємствами зв'язку засобів збереження електроенергії¹⁰. Зокрема, патентне відомство США видало патент на оригінальну ідею Google щодо енергозабезпечення дата-центрів на океанських баржах за рахунок енергії приливних хвиль. Ідею плаваючих дата-центрів було подано на розгляд до Комітету з торговельних марок і патентів США 26 лютого 2007 року.

⁸ <http://www.facebook.com>.

⁹ <http://www.forbes.com>.

¹⁰ <http://www.oceanology.ru/google-water-based-data-center>.

Принциповий пристрій нових дата-центрів відрізняється від традиційного тим, що як носій серверів виступають плаваючі судна, а водойма, в якій базується судно-центр, одночасно є джерелом живлення й системою.

Нове рішення допоможе Google скоротити витрати на електроенергію й не сплачувати податок на нерухомість. Слід зазначити, що у 2005 році дата-центри споживали близько 1 % всієї електроенергії у світі.

7. Здешевлення виробництва за рахунок зменшення вартості збереження 1 Гб інформації.

8. Новітні технології. Прикладне застосування радіотехнологій дає змогу вирішувати різні питання життєдіяльності й безпеки (пристрої контролю лічильників, протиугінні засоби, датчики безпеки, медичні імпланти тощо).

9. Збільшення зайнятості населення.

10. Гнучкість переходу від одного виду надання послуг до іншого. Наприклад, для інтернет-провайдерів перехід до послуги інтернет-телефонії забезпечує такі переваги:

- заощадження капітальних вкладень за рахунок використання відкритих комп'ютерних платформ;

- зниження експлуатаційних витрат як результат надання різноманітності послуг на єдиній мережі;

- відкрите середовище розробника послуги означає більш конкурентну, отже, менш дорогую розробку нових послуг;

- безліч послуг можуть бути доступними через єдиний канал із користувачем.

Розв'язання зазначених проблем фінансування галузі зв'язку й використання переваг допоможе поліпшити якість послуг, збільшити вартість активів операторів зв'язку, забезпечить додаткові надходження до бюджету України (більше ніж на 850 млн грн лише від проведення конверсії радіочастот) і створить додаткові робочі місця.

Враховуючи перспективи розвитку української галузі зв'язку й наявні переваги перед іншими галузями економіки, можна зробити висновок, що галузь зв'язку забезпечує динамічний розвиток національної економічної системи у сприятливий період, стримуючи загальне падіння обсягу доходів галузей економіки в період кризи.